

ואדא [שם אדם] דיילא [שמש של רבנן] מגייע לכתפו של רב יהודה.

כה-א ופרשתבינא [שם אדם]⁽¹³²⁾ דפומבדיתא קאי לה לאדא דיילא עד פלגיה [אמצע גופן].

וכולי עלמא קאי לפרשתבינא דפומבדיתא עד חרציה! [מותנין]⁽¹³³⁾.

שאלו לפני רבי:

המפלת שפיר מלא בשר אך אין בו ריקום איברים — מהו?

אמר להם — לא שמעתי אם אמו טמאה לידה.

אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי — כך אמר אבא: הפילה שפיר מלא דם — טמאה נדה! שפיר מלא בשר ואפילו בלי ריקום איברים — טמאה לידה!

אמר ליה רבי לרבי ישמעאל ברבי יוסי: אילמלי דבר חדש אמרת לנו משום אביך שהיית אומר לנו רק את הדין ששפיר מלא

בשר מטמא, היה מסתבר שאביך הוא שחידש דין זה, ולא שחזר על דברים ששמע מאחרים. ושמענוך שכן ההלכה כדברי אביך.

אבל עכשו, שהוספת לנו ששפיר מלא דם מטמא משום נידה, ובדבר זה ידוע לנו שישנה כבר מחלוקת, ומוכח שאביך בדבריו ציטט מדברי אחרים ולא חידש מעצמו, ולכן לא נשמע לדבריך. כי אין הכרח שאביך ציטט רק את הנפסק להלכה, שהרי מדהא קמייטא, דשפיר מלא דם מטמא בנידה, ביחידא קאמר, שהרי חכמים חולקים וסוברים שאם כנוס הדם בתוך עור השפיר אין האשה מטמאת בנידה, ורק כסומכוס היא שאמר זאת משום רבי מאיר ואין הלכה כמותו, ולכן הא נמי שפיר מלא בשר, ששטמא, שזא כרבי יהושע אמרה, ואין הלכה כרבי יהושע!

ומבאר רבי היכן מצאנו שרבי יהושע אינו מצריך ריקום איברים:

דתניא: המפלת שפיר שאינו מרוקם — רבי יהושע אומר: הרי זה ולד שעור השפיר

“דפומבדיתא”. ולכן פירשו שפרשתבינא פירשו “מושל”, ולפירושם מושל פומבדיתא הגיע גובהו עד למחצית גופו של אדא דיילא.

133. כן פירש הערוך [ערך חרף], וכלשון תרגום אונקלוס על הפסוק “וישם שק במותניו” [בראשית לז, לד] “ויאסר שקא בחרציה”. עוד פירש הערוך ש“חרוץ” הוא עפעף העין, וכלשון הפסוק “עוור וחרוץ” [ויקרא כב]. וכמפורש ברש“י בבכורות [לח]. אולם במהר“ל פירש שחרציה שבסוגייתנו נמוך יותר מהכתף, ומוכח שחרוץ שבסוגייתנו הכוונה היא למותנים ולא

אחר כך יכול להתחיל ולהתקדם בדרכי הטהרה. וביאור המשך הסוגיא לדרכו של המהרש“א הוא, שלא תאמר ש“אבא שאול ננס היה” בדרגתו הרוחנית ורק הוא כששקע בטומאה צריך לחזור לאחוריו, אבל הגדולים בדרגתם יותר יכולים לתקן טומאתם תוך כדי עליה בטהרה. אין הדבר כן, אלא הגדול בדורו היה ואעפ“כ בלא להנתק מהטומאה לא יכל לדבוק בקדושה.

132. כן פירש רש“י שהכוונה היא לאדם מפומבדיתא ששמו פרשתבינא. והקשו התוס“, שאם כן היה לגמרא לומר “מפומבדיתא” ולא

מרוקם, היא **בעבור**, ורק כשמימי⁽¹³⁵⁾ השפיר עכורים טמאה שסובר רבי יהושע שעכירות המים מוכיחה שהיה ולד ונימוח. **אבל בצלול**, שהיו מי השפיר צלולים – **דברי הכל, אינו ולד!**

ורבי יהושע בן לוי אומר: בצלול מחלוקת!

איבעיא להו: מהי כונת רבי יהושע בן לוי: האם **בצלול מחלוקת**, **אבל בעבור דברי הכל** נחשב לולד⁽¹³⁶⁾ וטמאה אמו.

או דילמא, בין בזה ובין בזה מחלוקת, וחידושו של רבי יהושע בן לוי הוא שאפילו בצלול חולק רבי יהושע וסובר שהוי ולד?⁽¹³⁷⁾

לבדו מספיק כדי להחשיבו לולד, ומטמאה בלידה! **וחכמים אומרים:** אינו ולד כל עוד אין בשפיר איברים מרוקמים! והלכה כחכמים שעור לבדו אינו נחשב לולד. ולפיכך, אי אפשר לפסוק הלכה כרבי יוסי בשפיר מלא בשר כי שמא אמרה רבי יוסי רק לשיטת רבי יהושע וטעם הטומאה הוא משום עור השפיר לבדו⁽¹³⁴⁾, ולא שחידש רבי יוסי ששפיר מלא בשר מטמא לדברי הכל. ונשאר הספק לדעת חכמים שלא הסתפקו בעור, האם מילוי הבשר יכול להחשיבו לולד.

ומבררת הגמרא את דברי הברייתא: **אמר ר"ש בן לקיש משום רבי אושעיא: מחלוקת תנא קמא ורבי יהושע במפלת שפיר שאינו**

לעפעף העין.

134. הקשה רש"י [ד"ה כרבי יהושע] כיצד אפשר לומר שרבי יוסי פסק כרבי יהושע, והרי לרבי יהושע עור לבדו הוא סימן לולד גם בלא שיהא בתוכו דבר, ואם כן כיצד טיהר רבי יוסי שפיר מלא דם מטומאת לידה. ותירץ, שהדם מגרע ומוכיח שלא היה ולד שאין מראה ולד שנימוח כמראה הדם, ועומדת הוכחת הדם כנגד ההוכחה מהעור וטהורה.

הר"ן ביאר שרבי ישמעאל ברבי יוסי שהוכיח מדברי אביו לטהר שפיר מלא בשר ולא סבר שאביו כרבי יהושע, והוכיח כפירושו מקושיה זו, שלרבי יהושע גם מלא דם טמא. אולם הרמב"ן פירש שרבי ישמעאל סבר שאבי נקט דבריו להלכה, ולכן סבר לפשוט מדבריו.

135. רש"י פירש שוגייתנו בשפיר מלא מים, ו"צלול" ו"עכור" מתיחס למראה המים. ולפירוש זה משנתנו שטיהרה שפיר מלא מים חולקת על רבי יהושע. התוס' הקשו, שכשם

שמלא דם טיהר רבי יוסי הוא הדין במלא מים, ולכן פירשו שסוגייתנו דנה בשפיר מלא בשר. וראה מה שהבאנו בהערה הקודמת.

לפירוש התוס' שמחלוקת ר"י וחכמים היא בשפיר מלא בשר, הקשו הראשונים מדוע אם כן לא פשט רבי מבריייתא זו ששפיר מלא בשר טהור כחכמים. ותירץ הרמב"ן, שרבי נסתפק בבשר שנימוח, וחכמים דיברו כשלא נימוח. הרשב"א תירץ שרבי נסתפק האם הברייתא בשפיר ריק או גם במלא בשר.

136. כתבו התוס' [ד"ה שמא] שרבי סובר שרק רבי יהושע טיהר שפיר מלא בשר ולא חכמים אינו סובר כצד זה של הגמרא. שאם מודים חכמים בעכור הוא הדין במלא בשר.

137. בערוך לנר ביאר את ספק הגמרא, שאם כונת ריב"ל היתה שהמחלוקת רק בצלול היה לו לומר "מחלוקת בצלול" ולא "בצלול מחלוקת", שכן לשון האמוראים שכשבאים להגביל המחלוקת. ומאידך גם הצד שכונת

ומסקינן: תיקו!

וחזרת הגמרא לעיקר מחלוקת ריש לקיש ורבי יהושע בן לוי:

מיתבי: את זו דרש רבי יהושע בן חנניה — "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור — וילבישם" וכתנות עור פירושו כותנות לצורך העור, שיכסו הכתנות את עור האדם. ומכך שבמקום לכתוב כתנות לאדם, כתבה התורה כתנות לעור. **מלמד שאין הקב"ה עושה עור לאדם, אלא אם כן נוצר, ועיקר יצירת האדם נשלמת ביצירת העור** (138).

ומדייקת הגמרא: **אלמא, שם ולד בעור תליא מילתא ואין חילוק מה בתוכו, ולכן לא שנא עכור ולא שנא צלול! אי אמרת בשלמא שרבי יהושע אמר שבצלול מחלוקת, וכביאור רבי יהושע בן לוי היינו דאיצטריך קרא לרבי יהושע ללמדנו שמשום עור בלבד נחשב ולד.**

אלא, אי אמרת רק בעכור מחלוקת כדברי

ר"ש לקיש, אבל בצלול שיש בו רק עור אינה מטמאה — **למה לי קרא? הא סברא בעלמא הוא לטמאותו, שלר"ש בן לקיש גם רבי יהושע מודה שעל ידי עור בלבד אינו נחשב לולד, וכל מחלוקתו עם חכמים היא האם מים עכורים מוכיחים על כך שהיה ולד, ומחלוקת זו אינה בדינים הנלמדים מהפסוקים, אלא במציאות טבע העוברים!?**

אלא, שמע מינה בצלול מחלוקת, וכרבי יהושע בן לוי, ותיבתא דר"ש לקיש, שמע מינה! (139)

ומביאה הגמרא אמוראים נוספים שנחלקו במחלוקת ר"ש לקיש ורבי יהושע בן לוי, וגם הם הקשו קושיה דומה על הסוברים שהמחלוקת היא דווקא כשהמים שבשפיר עכורים:

וכן אמר רבי נחמן, אמר רבה בר אבוח: מחלוקת בעכור, אבל בצלול דברי הכל אינו ולד, וכר"ש לקיש.

איתיביה רבא לרב נחמן:

השישי ליצירה מיד אחרי חטא אדם הראשון, ועדיין לא נשחטה בהמה בעולם שיהא אפשר מעורה לעשות כתנות. אולם **בפרקי דרבי אליעזר** [פרק כ] פירש שכתנות עור פירשו כפשוטו, וביאר שפשט הקב"ה את עור הנחש שהחטיא את האדם, ומעורו עשה את הכתנות.

139. כתב הריטב"א שהגמרא לא פרכה את שיטת ר"ש לקיש, שלהלן מסיקה הגמרא שהדרשה מהפסוק "כתנות עור" היא אסמכתא בעלמא, וכיון שאין זו דרשה גמורה לא קשה יותר לריש לקיש, וכן פירש גם המהרש"א.

ריב"ל היא שנחלקו גם בעכור וגם בצלול אינו מדויק, שהיה לו לומר "אף בצלול מחלוקת".

138. כן פירשו התוס', והתוס' הרא"ש, על פי תרגום אונקלוס "כתנות עור", "על משך בשרייהו". בגמרא בסוטה [יד, א] מצינו מחלוקת רב ושמואל בפירוש פסוק זה, האם הפירוש כותנות לצורך העור כסוגייתנו, או שהכוונה היא לכתנות העשויות מדבר הגדל בעור, דהיינו כתנות צמר. ובחזקוני [בראשית ג כא] ביאר מדוע הוכרחו האמוראים לבאר הפסוק שלא כפשוטו, ולא ביארו שהכוונה היא לכתנות העשויות מעור, שעשיית הכתנות היתה ביום

הברייתא רק שליא ובאשה הוסיפו גם שפיר. אי אמרת בשלמא בצלול מחלוקת והעור לבדו מחשיבו לולד, משום הכי שונה אשה מבהמה, כי מסברא עור אינו ולד, וצריך דרשה מפסוק כדי לחדש דין זה, ולכן דווקא אשה דרבי בה קרא, כנדרש מהפסוק "ויעש ה' אלוקים לאדם ולאשתו כותנות עור" פטר בה לידת שפיר, שאחר שלמדנו שהעור כשלעצמו נקרא וולד, נחשב הוא גם פטר רחם, ונפטרה מבכורה. אבל בבהמה, דלא רבי בה קרא — לא פטר בה לידת שפיר מבכורה, שמסברא העור אינו ולד.

אלא, אי אמרת בעכור מחלוקת, ומכח הסברא נחלקו — האם נחשבת העכירות כראיה שנימוח הולד, מכדי, סברא הוא — מאי שנא אשה ומאי שנא בהמה?!

ומתרצת הגמרא: מי סברת רבי יהושע מפשט פשיט ליה ששפיר עכור הוא ולד ודאי?

רבי יהושע ספוקי מספקא ליה אם העכירות של השפיר היא ראיה שנימוח בו ולד, ואזיל הכא לחומרא, והכא לחומרא! שהחמיר רבי יהושע באיסורים בכל מקום שהיה צד להחמיר, אולם דיני ממון לא החמיר ולכן ישנו חילוק בין אשה לבהמה.

שגבי אשה דממונא הוא, שהנידון הוא האם הבן שיולד לאחר שהפילה שפיר עכור הוא בכור או לא, ולענין חיוב ה' סלעים של פדיון הבן, הרי זה ספק ממונא, שאולינן בו לקולא. ולכן הדין שם הוא שבאשה לידת שפיר היא סימן לולד, ואין צורך לפדות את

תנן⁽¹⁴⁰⁾: הלוקח בהמה מן העובד כוכבים ואינו יודע אם ביכרה אם לא ביכרה, ומסתפק אם חייב לתת את הולד הראשון שתלד לכהן, רבי ישמעאל אומר: אם העז שקנה היא בת שנתה — ודאי לא ילדה קודם, וחייב לתת הולד לכהן! מכאן ואילך — ספק!

אמר לו רבי עקיבא [לרבי ישמעאל] — אילו בוולד בלבד הבהמה נפטרת מהבכורה — כדברך! שרק עז בת שנתה יולדת ולד גמור.

אלא, שאין הדבר כן, שאמרו: סימן וולד, שפוטר את הבהמה מבכורה, בנוסף ללידת ולד:

א. בבהמה דקה — טינוף, שאם יצא ממנה זיבה של וולד שנימוח במעיה הרי היא כמי שילדה כבר.

ב. בגסה — שליא, שאם יצאה ממנה שליא אע"פ שלא מצאנו ולד בתוכה, אמרינן שהיה בה ולד ונימוח.

ג. באשה — שפיר ושליא, או שפיר או שליא היוצאים ממנה הם סימן לולד, שהיה בהם ונימוח. וכיון שדי באלו כדי לפטור מהבכורה, שייך שגם קודם שתהא העז בת שנתה יצא ממנה טינוף, ופטור מלתת הולד לכהן.

ומדייק רבא כדי להקשות על רב נחמן: ואילו שפיר בבהמה — לא פטר מבכורה, אלא רק באשה! ולכן בבהמה כתבה

140. רש"י ביאר שקושית רבא היא מהמשנה בבכרות [טז, א], הרשב"א פירש שהראיה היא

המפלת שפיר מלא בשר.

הא רבי ישמעאל ברבי יוסי, שאמר בשם רבי יוסי שהיא טמאה לידה.

הא רבי אושעיא האומר ששפיר שאינו מרוקם נחלקו רבי יהושע וחכמים בעכור ולא בצלול.

הא רבי יהושע בן לוי שאמר דבצלול נחלקו רבי יהושע וחכמים.

מר — כמאן סבירא ליה?

אמר ליה רב לרב חנינא בר שלמיא —

אני אומר: אחד זה ואחד זה בין בצלול ובין בעכור **אינה חוששת**, ודלא כרבי יהושע שאמר שהעור בעצמו הוא וולד.

ושמואל אמר: אחד זה ואחד זה חוששת! שגם בצלול חשש שמא היה ולד בשפיר ומספק יושבת ימי טומאה, אך אין לה ימי טוהר, שספק ולד הוא.

ואזדא שמואל לטעמיה — דכי אתא רב דימי, אמר: מעולם (142) לא דכי [טיהרו]

הבן הבא אחריו. אבל **גבי בהמה** שהנידון אם הוולד שיוולד אחרי שהפילה שפיר הוא בכור או לא, נידון **דאיסורא הוא, דאיכא לגבי איסור גיזה ועבודה, וספק איסורא לחומרא**, ולכן סברה המשנה בבכורות, שבבהמה לידת שפיר אינה סימן ולד, שמחמת הספק יש לנהוג בולד הבא אחריו בחומרות של בכור (141).

וכיון שאין חילוק המשנה בבכורות בין אדם לבהמה אלא החילוק הוא בין דיני איסור שמחמירים לדיני ממון שמקילים, **הכי נמי גבי אשה היולדת שפיר — ספק טומאה לחומרא**, כדין כל ספק איסור.

ושואלת הגמרא: **ומי מספקא ליה רבי יהושע? והא קרא קאמר, ומשמע שטימאה בודאי ולא מספק?**

ומשיבה: כל מה שטימא רבי יהושע ליולדת שפיר בודאי — אינו אלא **מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא!** ומדאורייתא הרי היא בספק.

אמר ליה רב חנינא בר שלמיא לרב:

הא רבי שאומר שלא שמע מה דינה של

להקל גם בדיני איסור. והקשה המהרש"א שבגמרא לקמן [כט, א] מבואר שבספק בכור מחלקים בין דיני הממון לדיני האיסור ודיני שנאכל לבעלים אחר שנפל בו מום כמבואר ברש"י [שם, ד"ה בכור], ובמה שונה הספק שבסוגייתנו משאר ספק בכור. וראה מה שכתב בזה בחכמת בצלאל.

142. כתב הכסף משנה [איסור"ב י, ד] ש"מעולם" הכוונה היא שגם קודם זמנו של שמואל היה המנהג כן בנהרדעא, ולא שרק בגלל

מהברייתא המובאת שם [כ, א], ובחכמת בצלאל האריך בביאור מחלוקתם.

141. בספק בכור בהמה ישנו גם ספק איסור לענין גיזה ועבודה, וגם ספק ממוני לענין חיוב נתינת הבהמה לכהן. והקשו התוס' שמדוע לכל הדינים נידון הנוולד אחר השפיר כבכור, היה לנו לחלק בבכור בהמה בין דיני האיסור שנלך בהם לחומרא לדיני הממון. ותירצו התוס' שחששו חכמים שאם תשאר הבהמה אצל הישראל יסבור שפטרנה מנתינה משום שאינה בכור, ויבוא

אומר: תחלת ברייתו של העובר היא מראשו⁽¹⁴⁴⁾, ושתי עיניו נראים כשתי טפין של זבוב! [כשתי עיני זבוב].

ומוסיפה הגמרא: תני רבי חייא: ושיהיו שתי העינים — מרוחקין זה מזה!

וממשיכה הברייתא: שני חוטמין שני חורי החוטם של העובר נראים כשתי טפים של זבוב!

ומוסיפה הגמרא: תני רבי חייא: ומקורבין חורי החוטם זה לזה!

וממשיכה הברייתא: ופיו מתוח — כחוט השערה! שהפה הוא רק סדק קטן, ודומה לשערה מתוחה.

שפיר בנהרדעא שכל היולדת שפיר היתה יושבת שבועיים בטומאה מספק⁽¹⁴³⁾, לבר מהחוא שפירא דאתא לקמיה דשמואל שהיה רבה של נהרדעא, דמנה עליה חוט השערה מהאי גיסא וחזיא מהאי גיסא! שהיה השפיר כה צלול שיכלו לראות את חוט השערה המונח בצד אחד, מצדו השני של השפיר. ולכן אמר שמואל — אם איתא דולד הואי לא הוה זיג [צלול] כולי האי!

שנינו במשנה: ואם היה מרוקם — תשב לזכר ולנקבה.

ומבארת הגמרא כיצד נראים האברים בעובר, שיחשב מרוקם:

תנו רבנן: איזהו שפיר מרוקם? אבא שאול

מטבורו, וסותר אבא שאול את דבריו עצמו. ומחמת קושיכם שינו התוס' את הגירסא בסוגייתנו, וגרסו "שתחילת ברייתו כרשון", כלומר שדומה צורתו לחגב, ועוסקת סוגייתנו רק במראה הולד ולא בסדר יצירתו. בערוך לנר יישב את גירסת הספרים, שבסוטה מבאר אבא שאול את דברי תנא קמא שאמר "מהיכן הולד נוצר", וביאר שם אבא שאול את סדר היצירה, ואילו בסוגייתנו מבאר את סדר הבריאה. וחילוק יש בין יצירה לבריאה, שיצירה היא התחלת העשיה ובריאה היא השלמת היצירה. נמצא שתחלת הוית העובר היא מהטבור, אולם האבר הראשון שאפשר להכיר בו ריקום איברים שזהו הנידון בסוגייתנו הוא הראש. אולם הגר"א [אדרת אליהו, תחילת בראשית] ביאר להפך, שבריאה היא תחילת העשיה, ויצירה היא נתינת צורה לחומר. וכפירוש זה נראה מהפסוק "כי הנה יוצר הרים ובורא רוח" [עמוס ד], הרי שברוח שאין לה צורה נקט הנביא לשון בריאה. וכן נראה מתפילת הימים הנוראים, "וידע כל

הוראתו נהגו כן. ולפי זה ביאר מדוע פסק הרמב"ם כשמואל וכנגד הכלל שהלכה כרב באיסורים, שכאן מימרת שמואל אינה משל עצמו אלא רק הביא המנהג הקדום בנהרדעא, וסומכים להלכה על מנהג זה.

143. רש"י [ד"ה לא דכן] פירש שמדובר ביולדת שלא ראתה דם בלידתה, והקשה הערוך לנר מדוע הוצרך רש"י להעמיד במקרה שכזה. והרי גם אם ראתה דם יש נפקא מינה לענין השבוע השני, שנדה טמאה רק שבוע וספק יולדת נקבה טמאה שבועיים. ותירך, שרש"י מחדש שטעמם של בני נהרדעא שטימאו אינו משום שהאשה בחזקת טומאת נדה, אלא גם בלידה יבשה שהאשה בחזקת טהרה מטמאים מספק. וראה לעיל כד ב פרש"י ד"ה "כוותיה דשמואל", ובמה שכתבנו שם.

144. הקשו התוס', שבגמרא בסוטה [מה, ב] הובא בשם אבא שאול שתחילת יצירת הולד היא

וכשבדוקים אותו האם יש בראשו את כה-ב האברים הללו אין בודקין אותו במים, שהמים עזין וטורדין ממחין אותו, אלא בודקים אותו בשמן, שהשמן רך, ומצחצחו.

ואין רואין אותו אלא בחמה שבאורה אפשר להבחין גם בפרטים קטנים!

ושואלת הגמרא: כיצד בודקין אותו?

ומתמהת הגמרא על השאלה: כיצד בודקין אותו?! — והרי צרות הבדיקה היא כדאמרין בברייתא!?

ומסבירה הגמרא את השאלה: אלא, השאלה היא כמה בודקין אותו לידע אם זכר הוא אם נקבה היא? [ומדובר כשלא ניכרו הסימנים המפורשים בברייתא, עדשה לזכר, ושעורה לנקבה⁽¹⁴⁷⁾].

וגויתו, ראש הגויה של זכר⁽¹⁴⁵⁾, נראית כעדשה.

ואם היתה נקבה — נדונה [נראית] כשעורה לארכה שנראה כאילו היא סדוקה כשעורה באותו מקום.

והתוך ידים ורגלים עדיין אין לו וכאמור בתחילת הברייתא, שרק הראש שלם בצורתו.

ועליו מפורש בקבלה שבשלב זה של העיבור יש בעובר כבר רוח חיים, ולכן נחשב לולד. שנאמר בספר איוב "הלא כחלב תתיכני, וכגבינה תקפיאני. עור ובשר תלבישני, ועצמות וגידים תסוככני⁽¹⁴⁶⁾". חיים וחסד עשית עמדי — ופקודתך שמרה רוחי!" הרי שמיד אחר יצירת העצמות והגדים נותן הקב"ה רוח חיים בעובר, ופקודת השם ומצוותו שומרת רוח זו בקרבו.

היא כשהשפיר מלא גנונים, "ועור ובשר" הוא שפיר מרוקם. הרלב"ג [איוב י, י"א] פירש "שכחלב תתיכני" הכוונה היא לזרע האשה, ו"כגבינה תקפיאני" כשנפגש בזרע האיש שמקפיאו ומעמידו. וראה במצודת דוד [שם] פירוש נוסף.

בביאור ראיית הגמרא מפסוק זה ראה בערוך לנר שפירש שלמדה הגמרא מכאן סדר היצירה, אולם מהתוס' [ד"ה עור] מוכח שלא סובר כפירוש זה, ולכן ביארנו בדרך אחרת.

147. התוס' [ד"ה לידע] פירשו שגויתו כעדשה אין הכוונה שבולט אותו מקום, אלא ששטחו הוא בגודל עדשה, ולדבריהם מבואר מדוע צריך בדיקה בקיסם לדעת אם זכר הוא או נקבה. אבל מרש"י [עמוד א ד"ה גויתו] שהוקשה לו מדוע כתבה המשנה חשב לזכר ולנקבה, ותירץ,

פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו", הרי שיצירה היא שלב מתקדם יותר מהפעולה, ושייך בה הבנה ולא רק ידיעה.

145. כן פירש רש"י ש"גויה" היא גיד אבר הזכר. אבל הרמב"ם [איסור"ב י, ג] כתב "תחלת ברייתו של אדם גופו כעדשה", כלומר שהעובר כולו גודלו כעדשה, ופירש ש"גויה" היא הגוף. וכן כתב התו"ט בנגעים [ז, ז] שלא האבר נקרא גויה אלא כל הגוף, והאבר נקרא ראש הגויה. והוכיח כן מהגמרא בנדרים [לב, ב] "שהמליכו הקב"ה לאברהם על ראש הגויה" ולא אמרה הגמרא גויה סתם. ובערוך לנר דחה שאפשר לומר שראש הגויה הכוונה היא לעטרה.

146. המהרש"א ביאר "שכחלב תתיכני" הוא השלב שהשפיר מלא דם. "וכגבינה תקפיאני"